

Summary:

Title: Cold curing hard resins for direct relining of dental prostheses.

Direct reliners are qualitatively inferior compared to the resins, used for processing dentures in the laboratories. Therefore, they should be used only for temporary measures. As such they are very useful, for example, when one wishes to improve the fit of transitional dentures, or restore the vertical dimension by the step by step method in cases of extreme ridge resorption. Until now, the materials have found no real acceptance in the Netherlands. A second article is to be published discussing the results of our research into the most relevant qualities of these materials.

Boekbesprekingen

Charlotte C. Lubsen: *De resultaten van experimentele bottransplantaties onder invloed van een aantal technische en biologische factoren*. 215 pag. Academisch proefschrift, Universiteit van Amsterdam. Drukkerij Erven E. van Geer B.V., Amsterdam 1982.

In de wisselwerking tussen kliniek en laboratorium is een verdragsmechanisme aanwezig dat een gestage en gelijk opgaande vordering van het medische weten en doen belemmert. De gang van zaken in de praktijk van de bottransplantatie – ook van die ten dienste van de kaakchirurgie – levert daarvan een voorbeeld: veel chirurgen geven niet alleen uit praktische overwegingen de voorkeur aan vers bot van de patiënt zelf als materiaal van het transplantaat en zij motiveren hun keuze met resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar het overleven van getransplanteerde verse weefsels in het algemeen en naar de immunologische gevolgen van de transplantatie van weefsels van andere individuen; inmiddels is allerwege in laboratoria al herhaaldelijk gebleken dat in het geval van getransplanteerd bot, ook als het even te voren aan het proefdier zelf is ontnomen, de beencellen de ingreep zelden overleven en dat beenweefseltransplantaten zich immunologisch niet of nauwelijks manifesteren, ook niet als ze van een geheel andere diersoort afkomstig zijn.

Deze resultaten misten echter blijkbaar de overtuigingskracht die nodig is om alle hui- ver voor het gebruik van bij lage temperatuur bewaard bot van iemand anders dan de patiënt zelf weg te nemen. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de genoemde verspreide onderzoeksresultaten zijn verkregen met een verscheidenheid van doelstellingen en methoden en bij verschillende diersoorten.

Literatuur:

1. A.D.A.: Specifications no. 17 for denture base temporary relining resin. Guide to dental materials. Pp. 93-94 / 179-181.
2. Brauer, G. M., et al. (1959): Denture reliners-direct hard selfcuring resin. J Am Dent Assoc 59: 270.
3. Davidson, C. L.: Persoonlijke mededeling.
4. Ismaël, Y. H., George, W. Arthur, Sassouni, Viken, Scott, Russel H. (1968): Cephalometric study of the changes, occurring in the face height following prosthetic treatment. Part I. Gradual reduction of both occlusal and rest face height. J Prosthet Dent 4.
5. Jeffreys, F. E. (1952): Use of self curing resins in repairing and relining dentures. J

- Am Dent Assoc 44: 298 - 301.
6. Tallgren, A. (1959): Changes in adult face height, due to ageing, wear and loss of teeth and prosthetic treatment. Acta Odontol Scand 24: 1-122.

Februari 1982.

Adres: Prof. G. E. Flögel,
Sorbonnelaan 16,
3584 CA Utrecht.

De schrijfster van het hier besproken proefschrift heeft getracht in de warwinkel van gegevens en opvattingen enige orde te brengen en haar eigen onderzoek geheel gericht op één enkele proefdiersoort (het konijn) en op één, in 1974 door Kroon gestandaardiseerde transplantatie, die van een stukje corticalis van het femur. Zij heeft zich daarbij bediend van geavanceerde methoden van botonderzoek, zoals histometrie, microradiografie en opeenvolgende markerings van beengroei met verschillende fluorescerende kleurstoffen, en van immunologische technieken. Alle methoden worden voortreffelijk toegelicht en prachtige kleurenopnamen van groeipatronen zoals vastgelegd door de fluorescerende markeerstoffen sieren omslag en binnenwerk van de dissertatie.

Het onderzoek richtte zich op een aantal variabelen bij de transplantatie van diepgevroren bot; de belangrijkste waren: de leeftijd van de proefdieren en de vóórbehandeling en herkomst van de transplantaten. Uit een zorgvuldige en kritische analyse van de grote aantallen gegevens komt naar voren:

1. De leeftijd van de dieren (11 weken tot 3 jaar) heeft geen invloed op de hoeveelheid van overgebleven transplantaat en op de afzetting van nieuw beenweefsel.
2. Bot werd even goed verdragen als het 15 dagen of 16 weken bevroren was bewaard, maar bij proeven met bot dat maar 4 dagen bevroren was geweest stierven er dieren kort na de operatie en bij de overlevende was er een opvallend sterke resorptie van het transplantaat opgetreden.
3. Immunologisch sterk verschillende dieren verdroegen elkaars bot even goed als meer gelijke exemplaren.
4. Bot, hoe ook vóórbehandeld, verwekt geen cellulaire immuniteitsreactie in de regionale lymfklieren.

5. Zelfs in vers en bij hetzelfde dier getransplanteerd bot blijven hoegenaamd geen beencellen in leven.

Al met al een krachtig pleidooi uit het laboratorium om het gebruik van bevroren bot uit een bot-bank niet te verwerpen omdat het minder goed zou zijn dan vers bot van de patiënt zelf.

M. T. Jansen

H. Guy Poyton: *Oral radiology*. 403 pag. Williams & Wilkins, Baltimore/Londen 1983. Prijs \$ 32,50. ISBN 0 683 06964 0.

In enkele korte inleidende hoofdstukken worden de algemene aspecten van röntgenstralen behandeld, gevolgd door een uiteenzetting van de verschillende intra- en extra-orale opnametechnieken. Het merendeel van het boek bestaat uit bespreking van het röntgenologische beeld van vrijwel alle denkbare aandoeningen in de mond, variërend van cariës en parodontale aandoeningen tot meer zeldzame afwijkingen zoals histiocytose-X.

Het boek is bijzonder fraai uitgegeven. De kwaliteit van de talrijke afbeeldingen van de röntgenfoto's is uitstekend. De leesbaarheid is prettig. Bij elk onderwerp is steeds een aantal recente literatuurverwijzingen vermeld.

Van harte aanbevolen voor iedere tandarts.

I. van der Waal

G. Frenkel: *Präprothetische Chirurgie*. 2e druk, 286 pag., 410 afb., 7 tab. Carl Hanser Verlag, München, Wien 1982. Prijs DM 64,—. ISBN 3 446 13102 7.

De titel van de in 1970 verschenen eerste uitgave van dit boek luidde: 'Immediat-zahnersatz und Präprothetische Chirurgie'.

gie'. In de titel van de tweede uitgave wordt nog slechts van 'Präprothetische Chirurgie' gesproken hoewel nog kort enige facetten van de immediate prothese worden behandeld.

De schrijver maakt in de inleiding van dit boek de zeer terechte opmerking dat samenwerking tussen prothetist en chirurg zeer belangrijk is bij de behandeling van 'moeilijke prothese patiënten', doch hij verzuimt aan te geven waaruit die samenwerking zou moeten bestaan. De inhoud van dit boek is zeer chirurgisch georiënteerd en een visie van een tandarts-prothetist ontbreekt geheel.

Het overzicht van de preprothetische chirurgie is vervolgens zeer eenzijdig en bijna volledig georiënteerd op de Duitstalige literatuur. Er wordt evenwel terecht op gewezen dat kleine chirurgische ingrepen vaak kunnen leiden tot relatief grote verbeteringen van het prothesedragende oppervlak. Er wordt daarom uitgebreid aandacht besteed aan ingrepen als: alveolotomie, correctie van tori en exostosen, excisie van fibromen en frenula, het verleggen van de nervus mentalis en de infractie van de crista infrazygomica. Het illustratie(ve) materiaal in dit gedeelte is zeer overvloedig en soms zelfs te uitgebreid (tekeningen van reeds duidelijke foto's).

Het hoofdstuk over de implantaten is zeer onvolledig en uitsluitend gebaseerd op Duitse literatuur. Zo wordt er geen melding gemaakt van de staple-techniek terwijl die vermoedelijk toch de meest stabiele enosale implantaatmethode vertegenwoordigt.

In het hoofdstuk over de vestibulumplastiek wordt een voorkeur voor het mucosa-transplantaat aangegeven zonder duidelijke redenen. Ook de Edlan-methode ter verdieping van het vestibulum wordt aangeprezen. Op geen enkele wijze wordt er gewag gemaakt van mogelijke nadelen van deze ingrepen zoals sensibiliteitsstoornissen in het gebied van de nervus mentalis en de 'sagging chin'.

Positief moet gewaardeerd worden dat gelijktijdige mondbodemverdieping wordt bereikt door het subperiostaal losmaken van de musculus mylohyoideus volgens Brown zonder plastiek van de mondbo-dem. De illustratie van de laatstgenoemde methode is zeer geslaagd te noemen.

Het hoofdstuk over de augmentatie van de atrofische processus alveolaris is wederom onvolledig en summier. Mogelijkheden tot verhoging van de atrofische processus alveolaris in de maxilla worden niet beschreven. In de mandibula beperken de methoden zich tot de vizierosteotomie van Härle en de horizontale osteotomie van symfyse van de mandibula volgens Schettler, en merkwaaardigerwijs tot de subperiostale implantaten van de caudale mandibularand. De laatste methode moet als obsoleet van de hand worden gewezen.

Dit boek kan niet worden aanbevolen voor algemeen-practici en voor belangstellenden op het gebied van de preprothetische chirurgie zijn betere overzichten te verkrijgen. Als naslagwerk, vooral van de Duitstalige literatuur, kan het echter worden gebruikt.

P. J. W. Stoelinga

Florence J. van Zuuren: *Fobie, situatie en identiteit: een studie over de situatievermijding en identiteitsproblematiek van twee soorten fobici*. 230 pag. Swets en Zeitlinger B.V., Lisse 1982. Prijs f 43,70. ISBN 90 265 0407 1.

Psychiaters en klinische psychologen behandelen dikwijls mensen die sterke angsten voelen in situaties die voor doorsneevolwassenen niets afschrikwekkends hebben. Men denke onder meer aan situaties zoals de tram of bus, de straat of het plein, aan vergaderingen of recepties. Dergelijke intense angsten, die feitelijk niet in verhouding staan tot het daadwerkelijke gevaar en die in die zin 'irreëel' moeten worden genoemd, angsten die voor de persoon niet onder controle zijn te krijgen en die veelal leiden tot vermindering van de betreffende situatie worden fobieën genoemd.

In dit, oorspronkelijk als proefschrift uitgegeven, boek staat het merkwaaardige fenomeen, dat fobici bepaalde situaties vermijden, centraal. Hierbij doen zich regelmatig voor: sommige situaties komen opvallend vaak voor (straat, bus), andere daarentegen weinig (bij vrienden) of helemaal niet voor (thuis in een vertrouwde omgeving). De centrale vraag van dit proefschrift luidt: wat is er met bepaalde situaties aan de hand dat juist deze voor sommige soorten fobici aanleiding geven dergelijke situaties te vermijden? De auteur probeert met behulp van haar onderzoek concepten te ontwikkelen, waardoor het knelpunt tussen de fobicus en de situatie meer inzichtelijk wordt. Mogelijk kan hierdoor meer begrip ontstaan voor enkele facetten van de beleving en achtergronden van mensen die moeite hebben met deze situaties.

Omdat binnen de groep van fobici (vermoed wordt dat $\pm 7,5\%$ van de bevolking in meer of minder mate fobisch is) twee belangrijke soorten zijn te onderscheiden: de agorafobici (letterlijk marktvrees, maar veelal straat- of pleinvrees genoemd) en de sociale fobici (zij die verjaardagsvisites, recepties of vergaderingen enz. missen), is met name de situatievermindering bij deze groepen onderzocht.

Het boek bestaat uit 4 delen. In het eerste deel worden enige theoretische begrippen besproken die een brug kunnen slaan tussen de persoon en de hem omringende cultuur. Aan de orde komen begrippen zoals

rol, positie, zelfbeeld, identiteit en situatie. Daarmee wordt de invalshoek op het verschijnsel fobie vastgelegd.

In deel twee wordt op basis van een aantal uitgangspunten, een hypothese gevormd. Deze uitgangspunten zijn ontstaan door intensief contact met fobici in therapieën en door bestudering van de vele diagnostische gegevens zoals deze zijn bijeengebracht in de dossiers van fobici, behandeld in het kader van een 'fobieënproject' aan de Universiteit van Amsterdam.

In deel drie, de empirie, wordt op systematische wijze nagegaan in hoeverre de ontwikkelde ideeën al dan niet juist blijken te zijn.

Tenslotte worden, in deel vier (de integratie) de belangrijkste resultaten in de vorm van beweringen bijeengezet, samen met gegevens die ervoor of eventueel ertegen pleiten.

Hoewel het hier een sociaal-wetenschappelijk proefschrift betreft, staat er voor de op dit terrein geïnteresseerde leek c.q. tandarts, veel nuttigs in. Tandartsen die nogal eens met zeer angstige patiënten in aanraking komen, kunnen uit dit boek leren dat het afwijkend gedrag van fobische patiënten niet alleen is te verklaren uit de eigenaardigheden van de zich merkwaaardig gedragende patiënt.

Tot slot het volgende: ik heb dit boek gelezen als geïnteresseerde leek en voel mij niet bevoegd tot het geven van kritiek. Ik wil me bepalen tot een korte opmerking. In het hoofdstuk over de demografische en klinische gegevens van de fobische proefpersonen wordt geen aandacht geschonken aan de medische anamnese. Waarom? In het bekende boek van Dunbar over de zgn. psycho-somatische ziekten wordt een verband gesuggereerd tussen de aanwezigheid van fobieën en diabetes. Mocht dit verband inderdaad aanwezig zijn, dan zal deze ziekte ongetwijfeld van invloed zijn op de leefsituatie van de patiënt en dus invloed kunnen hebben op zijn fobie.

M. A. J. Eijkman

Th. K. Barber en L. S. Luke: *Pediatric dentistry*. Postgraduate Dental Handbook Series, Volume 17. 434 pag., 206 afb. John Wright. P.S.G. Inc., Boston 1982. Prijs f 31,00. ISBN 0 88416 167 6.

Aan het grote aantal handboeken op het terrein van de Pedodontie die de laatste jaren zijn verschenen is er wederom één toegevoegd. Aan bovengenoemd handboek is medegewerkt door in totaal 14 auteurs, waarvan 11 afkomstig uit de afdeling Pedodontie van de Universiteit van Californië te Los Angeles.

De constatering dat dit handboek geen verrijking is van de reeds grote rij van Pedodontie-handboeken zal zeker mede ver-

oorzaakt zijn door voornoemd feit. Immers het is waarschijnlijk geen enkele afdeling Kindertandheelkunde, waar ook ter wereld, gegeven om 11 dermate gekwalificeerde medewerkers te hebben dat een handboek kan worden geschreven dat op alle onderdelen de toets der kritiek kan doorstaan. Juist omdat het hier handelt om een Postgraduate Handbook worden eventuele verwachtingen nog ernstiger teleurgesteld.

De punten van kritiek betreffen:

- Een aantal hoofdstukken is langdradig en weinig informatief.
- Vele bijdragen bevatten niet-gefundeerde uitspraken. Als voorbeeld moge dienen de uitspraak dat na iedere extractie van een melkmolaar er een space-maintainer vervaardigd dient te worden.
- Vele hoofdstukken bevatten geen enkele nieuwe informatie. Zij zijn veeleer compilaties van eerder verschenen handboeken.
- De afbeeldingen zijn van slechte kwaliteit.

Kortom een boek dat niet geschreven had behoeven te worden. Diegenen die op zoek zijn naar een recent geschreven pedodontisch handboek waarin het traditionele pad wordt verlaten en de Pedodontie op een verfrissende wijze wordt benaderd wil ik gaarne wijzen op het boek van B. Magnusson: *Pedodontics, A systematic approach* (Munksgaard, Kopenhagen 1981).

R. Burgersdijk

Ursula Klink-Heckmann en Edmund Bredy: *Orthopädische Stomatologie*. 2e druk, 323 pag., 343 afb., 7 tab. Johann Ambrosius Barth, Leipzig 1980. Prijs M. 34,—.

Dit boek is geheel geschreven voor tandartsen die zich als 'Fachzahnarzt' in de kaakorthopedie willen specialiseren. Het behandelt onder meer: de gebitsontwikkeling (en de afwijkingen die zich daarbij kunnen voordoen), de diagnostiek (aan de hand van patiënten-, model-, röntgenologisch en cefalometrisch onderzoek) en de therapie (behandeltijd, retentie en kans op recidief).

Aparte hoofdstukken zijn voorts gewijd aan de diverse soorten apparatuur (en hun werking) en de extractietherapie.

Tenslotte komen nog aan de orde de traumata, de vroegtijdige behandeling en de chirurgische, prothetische en parodontologische aspecten van de orthodontie.

In een historisch overzicht wordt duidelijk gemaakt hoe de orthodontie zich, in Amerika, vanuit een meer mechanische benadering, ging richten op de toepassingsmogelijkheden van de vastzittende apparatuur, terwijl in Europa de uitneembare ap-

paratuur - uitgaande van een functionele benadering - tot ontwikkeling moest komen.

Tenslotte signaleren de auteurs dat beide inzichten elkaar aan het naderen zijn en dank zij de cefalometrie krijgt ook de extractietherapie weer meer aandacht.

Het is een zeer overzichtelijk en compleet studieboek, waarin alle aspecten van de hedendaagse orthodontie worden behandeld. Belangrijke zaken zijn 'ingekleurd', hetgeen de overzichtelijkheid nog bevordert. Bovendien is een goede literatuurlijst aanwezig, evenals een uitgebreid zakenregister, zodat het boek tevens als naslagwerk kan dienen.

C. J. Hamersma

I. M. Roitt: *Grondslagen der immunologie*. 3e druk, 395 pag. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht/Antwerpen 1982. Prijs f 55,—. ISBN 90 313 0439 5.

Het betreft hier de derde uitgave, gebaseerd op de vierde Engelstalige editie. Evenals de vorige uitgaven biedt het boek een zeer volledig en up-to-date overzicht over het in omvang snel uitdijende vakgebied der immunologie. Overigens impliceert de toename van kennis ook een toename in omvang van het boek in vergelijking met de vorige uitgaven.

Het lijdt geen twijfel dat het ook voor de (aanstaande) tandarts van belang is, kennis te hebben dan wel te nemen van immunologische begrippen en mechanismen; men denke slechts aan de van tijd tot tijd verschijnende mededelingen over immunisatie tegen cariës alsook aan het toenemende inzicht in de rol die immunopathologische processen spelen in het kader van de inflammatoire aandoeningen van het parodontium.

Met name de hoofdstukken die handelen over immuniteit tegen infecties en over overgevoeligheid zijn zeer verhelderend waar het gaat om het verschaffen van basaal inzicht in klinische problematiek. De gedeelten van het boek waarin gesproken wordt over de biochemische aspecten van immuunglobulinen en de wijze waarop een immuunreactie tot stand komt en gereguleerd wordt, zijn wat minder relevant voor de geïnteresseerde uit de tandheelkundige hoek, zonder hiermee overigens afbreuk te willen doen aan hun waarde. Immunologie is nu eenmaal bij uitstek een discipline waarin kliniek en basiswetenschappen als biologie en biochemie hand in hand gaan en het is duidelijk dat in een werk dat tot doelstelling heeft een inleiding te zijn tot de immunologie aan zowel kliniek als basiswetenschap recht wordt gedaan.

Samenvattend kan opgemerkt worden dat dit boek zeker de moeite waard is voor die collegae die zich wat diepgaander wensen

te oriënteren op het immunologisch terrein.

P. J. Slootweg

O. Wiegman, A. D. de Roon en Th. Snijders: *Meningen en media. Politieke opposanten in een realistisch experiment*. 327 pag. Van Loghum Slaterus bv, Deventer 1981. Prijs f 48,50.

Wanneer men attitudeveranderingen (en onder het begrip 'attitude' wordt binnen de Sociale Psychologie zo ongeveer verstaan: standpunt, mening, opinie, opvatting, instelling, mentaliteit, vooroordeel, etc.) op grote schaal wil bewerkstelligen, zal men daarbij doorgaans de massamedia trachten in te schakelen, want ook in de Voorlichtingskunde neemt het begrip 'attitude' een belangrijke plaats in. Immers, attitudes kunnen worden aangeleerd en - naar het schijnt - het gedrag van mensen (ook gedrag op het gebied van gezondheid) beïnvloeden. Gezondheidsvoorlichters behoren dus enige kennis te bezitten van de belangrijkste attitude-theorieën en van de wijze waarop attitudeveranderingen tot stand kunnen worden gebracht.

Aan de hand van veel literatuur komen in dit boek in de hoofdstukken 1 tot en met 6 onderwerpen ter sprake zoals: Het effect van massamedia, de inhoudelijke betekenis van het begrip attitude en attitude-theorieën, en methoden van onderzoek. In het bijzonder wordt veel aandacht besteed aan persuasieve communicatie, waarbij aan iemand informatie wordt overgebracht waardoor deze van mening zou kunnen veranderen. De auteurs tonen duidelijk aan dat de lijst van variabelen die bij persuasieve communicatie een rol spelen, onwaarschijnlijk groot is. Eens te meer blijkt, en dat zal ongetwijfeld ook voor de tandheelkunde gelden, dat het effect van persuasieve communicatie niet eenvoudig is te voorspellen.

Voor de in politiek geïnteresseerde lezer zijn de hoofdstukken 7 tot en met 11 erg boeiend, omdat daarin - aan de hand van een omvangrijk onderzoeksproject, het zgn. Wiegel/Van Thijn-onderzoek - uitgebreid aandacht wordt besteed aan de pogingen van politici om via het medium televisie de attitudes van kijkers in een door hen gewenste richting te veranderen. Een beoordeling van deze hoofdstukken zal echter - wegens gebrek aan deskundigheid - achterwege blijven. Wel kunnen, in algemene zin, als conclusies worden genoemd dat de geloofwaardigheid van een informatieverstrekker positiever wordt beoordeeld bij een zakelijke dan bij een opgewonden spreektrant. Ook wordt vastgesteld - en dat ligt voor de hand - dat eenvoudig taalgebruik voor het overbrengen van

een boodschap verre de voorkeur verdient boven moeilijk taalgebruik.

Tenslotte nog een enkele kritische opmerking. De tekst over de relatie tussen attitude en gedrag is niet overal duidelijk. Op bladzijde 24 wordt aangegeven dat attitudes het menselijk gedrag beïnvloeden en op bladzijde 25 wordt daar verder kort op ingegaan. Maar in paragraaf 4:5:3 wordt gesproken over 'de gebrekkige voorspellingskracht van attitudes met betrekking tot gedrag'. Het lijkt dus niet zeker dat attitudes het gedrag beïnvloeden.

Nog een andere opmerking: In hoofdstuk 3 wordt gesuggereerd dat er verschillende attitude-theorieën zijn en dat er geen sprake is van één algemeen geaccepteerde theorie. Men zou dan verwachten dat veel aandacht wordt besteed aan de verschillende opvattingen ten aanzien van dit begrip. Maar in het verloop van het hoofdstuk blijkt dan dat in hoofdzaak wordt ingegaan op de variabelen die van invloed zijn op attitudes en de wijze waarop attitudeveranderingen plaatsvinden.

Samenvattend, voor de in voorlichting, en het effect daarvan, geïnteresseerde tandarts kan dit boek – vooral als naslagwerk – leerzame lectuur betekenen.

M. A. J. Eijkman

F. J. Orland e.a.: *Microbiology in clinical dentistry*. Postgraduate Dental Handbook Series, Volume 13. 270 pag. John Wright. PSG Inc., Bristol, London, Boston 1982. Prijs £ 17,10.

De titel van het boek is veelbelovend. Zou hier een basisvak (bacteriologie) belicht worden vanuit de invalshoek van de algemeen-practicus? Boeken die het grensgebied van basisvakken en de klinische tandheelkunde omvatten, zijn schaars en goede boeken zeldzaam. Bij het onderwijs, maar ook bij de geïnteresseerde practicus, bestaat behoefte aan boeken die 'dicht bij de stoel' kennisverdiepend zijn.

De voortschrijdende specialisatie maakt dat bijna niemand meer een vakgebied kan overzien. Het is een ongeschreven wet geworden dat een vaktechnisch boek onder een hoofdredacteur door vele auteurs bij elkaar geschreven wordt. Dit leidt vaak tot onevenwichtige produkten, qua opzet en inhoud van de verschillende hoofdstukken. Daardoor verslapt de greep op het lezerspubliek, waarvoor het boek bestemd is.

Helaas is dat ook met dit boek het geval. Enkele hoofdstukken zoals 'Overview of microbially induced oral lesions' en 'Clinical pathology of oral infections' zijn inhoudelijk summier en erg encyclopedisch. Ze dragen nauwelijks bij tot wezenlijke ken-

nisverdieping. Bovendien worden erg veel afwijkingen behandeld die uiterst zeldzaam zijn en in West-Europa in het geheel niet voorkomen.

Andere hoofdstukken, zoals b.v. over *Actinomyces* zijn veel te specialistisch en daardoor voor de student en algemeen-practicus onleesbaar. Het hoofdstuk over sterilisatie is erg onvolledig.

Het is zonder meer teleurstellend dat slechts enkele hoofdstukken beantwoorden aan de verwachtingen die de titel van het boek wekt. Zo zijn de hoofdstukken 'Infections encountered in oral surgery', 'Herpes simplex virus and herpes labialis' en 'Microbiologic aspects of endodontics' lezenswaardig. Een overigens nogal karig aantal bij een totaal van 13 hoofdstukken. De schrijvers van het boek gaan van veronderstelde kennis uit bij de lezer. Dit maakt het boek als enig studieboek voor de studenten ongeschikt.

W. H. van Palenstein Helderman

R. M. Frank en S. A. Leach: *Surface and colloid phenomena in the oral cavity: methodological aspects*. 274 pag. IRL Press Ltd., London 1982. Prijs £ 12,00. ISBN 0 904147 36 3.

Information Retrieval (IRL), bekend van het publiceren van resultaten van tandheelkundige congressen, heeft in haar serie een verslag opgenomen van een symposium, georganiseerd door de 'Research Group on Surface and Colloid phenomena in the oral cavity'. Deze werkgroep bestaat uit onderzoekers uit West-Europa, wordt gesponsord door de Raad van Europa en komt jaarlijks bijeen. Zoals in het voorwoord door de Editors wordt gesteld, heeft de werkgroep als voornaamste doel contact te leggen tussen onderzoekers op het gebied van oppervlakten en colloïden enerzijds en tandheelkunde anderzijds.

In het onderhavige boek worden nieuwe technieken beschreven die gebruikt kunnen worden bij de analyse van de glazuursamenstelling, het meten van de pH in tandplaque en de bestudering van interacties tussen ionen, eiwitten, bacteriën en het tandoppervlak. De opzet was meer geavanceerde technieken te bespreken en de voor- en nadelen ten opzichte van conventionele technieken kritisch te evalueren. Dit uitgangspunt zal m.i. de lezersgroep aanzienlijk beperken.

Het boek is onderverdeeld in vijf delen, ieder bestaande uit verscheidene hoofdstukken.

Het eerste deel (7 hoofdstukken, 91 pagina's) omvat de beschrijving van verschillende biofysische methoden, zoals secundaire ionemissietechnieken (SIMS), pro-

tonbestralingen en gespecialiseerde röntgentechnieken. Deze zeer geavanceerde technieken worden vervolgens toegepast voor de analyse van verschillende chemische elementen in glazuurlaagjes. In tegenstelling tot meer conventionele bepalingmethoden blijkt men in staat te zijn bepalingen te doen in de allerbuitenste glazuurlagen (0.05 – 2 µm) en hierin kunnen zeer hoge F-concentraties (3000 – 8000 ppm) worden aangetoond. Een ander, zeer essentieel voordeel van deze technieken is dat er geen destructie (etsen) van tandglazuur nodig is, zoals met de meeste conventionele bepalingmethoden het geval is. Hierdoor is het mogelijk om, b.v. na F-applicatie, op hetzelfde tandoppervlak de F-opname en -afgifte te volgen. Nadeel is echter dat deze technieken aanzienlijk hoge instrumentele investeringen vragen, waardoor deze bepalingen tot op heden slechts op enkele instituten in Europa kunnen worden uitgevoerd.

In het tweede deel (4 hoofdstukken, 28 pagina's) worden door middel van contacthoekmetingen oppervlaktespanningen gemeten. Hiermee kan kennis verkregen worden over de oppervlaktereveranderingen die optreden na b.v. fluoride-applicatie of na hechting van eiwitten aan glazuur of aan restauratiematerialen.

Na een theoretische beschouwing (Prof. Arends en medewerkers) volgen in vitro metingen aan hydroxyl- en fluorapatiet. Tenslotte beschrijft Glantz een methode om de contacthoek klinisch te registreren. Uit dit onderzoek blijkt dat wanneer materialen met verschillende fysisch-chemische eigenschappen in de mond worden aangebracht, hun oppervlakte-eigenschappen zo gemodificeerd worden dat ze niet van echt glazuur te onderscheiden zijn. Adsorptie van speekselcomponenten lijkt hiervoor verantwoordelijk.

Het derde gedeelte (3 hoofdstukken, 38 pagina's) behandelt methoden ter bepaling van de pH aan het tandoppervlak. Betrouwbare pH-metingen in situ zijn van belang, teneinde b.v. een voorspelling te kunnen doen over de potentiële cariogeniteit van voedingsstoffen. In Zwitserland worden deze methoden reeds lang toegepast en mag een fabrikant bij gebleken gebitsveiligheid (pH daalt niet beneden pH 5.7) het predikaat 'Zahnschonend' op de verpakking aanbrengen.

Na een algemeen overzicht over haken en ogen rondom plaque-pH-metingen wordt de inbouw van glas- en transistorelektroden in prothesen beschreven en enige resultaten gepresenteerd. Het feit dat deze techniek reeds lang bekend is, maar nog slechts sporadisch wordt toegepast, geeft aan welke problemen ermee gemoeid zijn. Voor zover mij bekend, zijn deze elektroden ook nog steeds niet commercieel ver-

krijgbaar. Voorts dient men zich af te vragen of de resultaten, verkregen met 4 à 5 dagen oude tandplaque, gevormd in interproximale ruimten van prothesen, representatief zijn voor de natuurlijke situatie. Of, zoals één van de auteurs het in zijn slotwoord uitdrukt: 'Metingen van de zuurvorming uit suikers en voedingsstoffen in vivo, verschaffen ons zeer relevante informatie over de cariogeniteit; we moeten er ons echter goed van bewust zijn dat we met een alternatieve benadering bezig zijn.'

In deel vier en vijf (9 hoofdstukken, 94 pagina's) worden modelstudies met betrekking tot uitwisseling van ionen en adsorptie van eiwitten en bacteriën aan het tandoppervlak beschreven. Zowel chemische, bacteriologische als elektronmicroscopische technieken komen ter sprake. Dit gedeelte van het boek vind ik het minst sterk. Enerzijds zijn grote gedeeltes van de hoofdstukken reeds in eerder verschenen delen van deze serie beschreven, anderzijds gaat het methodologische karakter van het boek hier duidelijk verloren, omdat grotendeels resultaten van nieuw onderzoek gepresenteerd worden, zonder de noodzakelijke kritische evaluatie van de gebruikte methoden. Uiteraard is hier niets op tegen, de lezer krijgt echter het gevoel dat het gebodene in dit gedeelte nauwelijks door de titel gedekt wordt.

De Researchgroup on Surface and Colloid phenomena in the Oral Cavity heeft met het deel 'Methodological Aspects' getracht de nieuwste technieken op het gebied van glazuur, speeksel, tandplaque en hun interacties diepgaand te evalueren. Zij is daar, vooral wat de glazuur- en pH-meting betreft, goed in geslaagd. Jammer is dat er in het boek niets van de discussies, die tijdens het symposium ongetwijfeld hebben plaatsgevonden, terug te vinden is. Uit het voorgaande zal het duidelijk zijn dat het boek niet bedoeld is voor algemeen-practici, zelfs niet voor zeer wetenschappelijk ingestelde algemeen-practici. Voor wetenschappelijke onderzoekers is dit boek zeer de moeite waard, omdat het duidelijk laat zien tot welk resultaat wisselwerking tus-

sen basiswetenschappers en tandheelkundige onderzoekers aanleiding kan geven.

J. H. J. Huis in 't Veld

M. A. J. Eijkman: *Met open mond*. Een reeks artikelen over tandheelkunde uit NRC-Handelsblad uit de periode 1975-1981. 187 pag. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht/Antwerpen 1981. Prijs f 27,50. ISBN 90 313 0498 0.

Met recht worden de artikelen die Eijkman sinds enige jaren in het NRC-Handelsblad schrijft alom geprezen. Het tandarts-lid van de Ziekenfondsraad vertelde destijds dat de overige raadsleden (niet-tandartsen) meer begrip voor de tandheelkunde zijn gaan tonen sinds zij Eijkman's artikelen lazen, en dat is een niet geringe verdienste. Een reeks artikelen, die nu in boekvorm zijn verschenen, biedt de leek én de tandarts veel informatie en bovendien een overzicht van recente ontwikkelingen in de tandheelkunde.

Kanttekeningen kunnen worden gemaakt bij die gedeeltes waar Eijkman 'de schoolmeester' uithangt, bij zijn veelvuldig gegeven advies: 'Vraag uw tandarts om informatie' en bij de 'buitenlandse voorbeelden' die hij vrijwel uitsluitend geeft. 'Met gevaar voor schoolmeester uitgekreten te worden, dient voor verder begrip de volgende informatie te worden gegeven', een opmerking van Eijkman die van zelfkennis getuigt, want inderdaad hangt hij hier en daar de schoolmeester uit, waardoor deze bundeling van zijn artikelen niet uitnodigt tot dóórlezen. Eén verhaal per keer is genoeg, want anders blijft de informatie niet hangen.

De tegenzin tot doorlezen wordt mede veroorzaakt door de tussen haakjes geplaatste verduidelijkingen en door de voorzichtige formulering waarmee Eijkman veelal diplomatiek om problemen heenstapt. Is het omdat wij tandartsen ons al zo vaak gekwetst voelen door de lekenpers, dat we de discussie in eigen kring nog niet (openlijk) aandurven?

Waar Eijkman wél stelling neemt, nodigt dit echter uit tot discussie en daar zou hij

vaker op aan moeten sturen. Om een voorbeeld te geven: op pagina 53 wordt gesproken over een tandarts die een wortelkanaalbehandeling niet consciëntieus uitvoert. Hij doet daarover een duidelijke uitspraak, die echter een nadere verduidelijking verdient. Een kanaalbehandeling, houdt nu eenmaal een zeker risico in, dat zelfs in een percentage is uit te drukken. Daar behoeft een tandarts geenszins onconsciëntieus voor te zijn!

Indien vaker duidelijk stelling zou zijn genomen zou de bundel wellicht een nog grotere bijdrage kunnen leveren aan het scheppen van een klimaat waarin sprake is van een stimulerende uitwisseling van kennis en aan een – door fabels van waarheden te scheiden – stroomlijnen van voorlichting.

Eijkman beeïndigt zijn uiteenzettingen vaak met het advies de eigen tandarts om informatie te vragen. Hoewel dit advies kan worden onderschreven, kan men zich afvragen welke gevolgen dit in de praktijk heeft. Wanneer de goed geïnformeerde NRC-Handelsblad-lezer met een vraag bij zijn tandarts komt, die nog niet op de hoogte is, zijn de volgende reacties mogelijk:

- de tandarts staat 'met open mond' en zet de boor aan;
- de tandarts mompelt iets geruststellends, maar onverstaanbaar achter zijn mondmasker;
- de tandarts voelt zich onzeker en reageert ontwijkend;
- de tandarts spoedt zich naar de boekhandel en koopt 'Met open mond';
- de tandarts luistert naar zijn patiënt, stelt op zijn beurt nog een aantal vragen en bedankt hem voor de informatie.

Tot slot nog een opmerking over de 'buitenlandse voorbeelden'. Hoewel ze heel interessant zijn, overheersen ze in sommige artikelen te veel. Bovendien zijn ze niet nodig, want voorbeelden uit eigen land zijn ruim voorhanden.

Samengevat: Ik kan de reeks een ieder aanbevelen en ik wil van de gelegenheid gebruik maken Eijkman uit te dagen in zijn stellig nog te verwachten pennevruchten de discussie nog meer te entameren.

B. M. van Amerongen